

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПОТЕНЦІАЛУ

© 2017 КОМАРОВА О. А.

УДК 37.018:316.422

Комарова О. А. Теоретичні аспекти вивчення економічної сутності освітнього потенціалу

Метою статті є обґрунтування сутності освітнього потенціалу на підставі виокремлення його кількісних та якісних характеристик через діалектичне поєднання фонду освіти (як кількісного виразу освітнього потенціалу) та неречових елементів освітнього потенціалу, виявлених на підставі його розгляду в інформаційному, економічному та особистісному аспектах. Обґрунтовано, що освітній потенціал людини є набагато ширшим поняттям порівняно з фондом освіти, оскільки поєднує як кількісні, так і якісні характеристики. Визначено, що індивідуальний освітній потенціал – це сукупність знань, умінь, навичок окремої людини, здобутих нею в процесі пізнавальної та освітньої діяльності, практичного досвіду, які визначають її гуманітарні характеристики, ціннісно-мотиваційний та творчий потенціали, соціальний інтелект та спричиняють прямий вплив на продуктивність її праці, що знаходить свій прояв у розмірі доходів. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розробка науково-методичних засад оцінки освітнього потенціалу та виявлення сучасних тенденцій і закономірностей його розвитку.

Ключові слова: освітній потенціал, інтелектуальний капітал, людський капітал, соціальний капітал, людський фактор.

Бібл.: 29.

Комарова Ольга Альбертівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та планування, Кіровоградський національний технічний університет (пр. Університетський, 8, Кропивницький, 25006, Україна)

E-mail: komarova-o.a@mail.ru

УДК 37.018:316.422

UDC 37.018:316.422

Комарова О. А. Теоретические аспекты изучения экономической сущности образовательного потенциала

Komarova O. A. The Theoretical Aspects of Studying the Economic Essence of the Educational Potential

Целью статьи является обоснование сущности образовательного потенциала на основании выделения его количественных и качественных характеристик путем диалектического сочетания фонда образования (как количественного выражения образовательного потенциала) и невещественных элементов образовательного потенциала, выявленных на основании его рассмотрения в информационном, экономическом и личностном аспектах. Обосновано, что образовательный потенциал человека – намного более широкое понятие по сравнению с фондом образования, поскольку объединяет как количественные, так и качественные характеристики. Определено, что индивидуальный образовательный потенциал – это совокупность знаний, умений, привычек отдельного человека, приобретенных им в процессе познавательной и образовательной деятельности, практического опыта, которые определяют его гуманитарные характеристики, ценностно-мотивационный и творческий потенциалы, социальный интеллект и служат причиной прямого влияния на производительность его труда, находящей свое проявление в размере доходов. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является разработка научно-методических основ оценки образовательного потенциала, выявление современных тенденций и закономерностей его развития.

The article is aimed at substantiation of essence of the educational potential on the basis of allocation of its quantitative and qualitative characteristics by means of the dialectical combination of the education fund (as a quantifying of the educational potential) and the incorporeal elements of the educational potential, identified on the basis of its consideration in the informational, economic, and personal aspects. It has been substantiated that the educational potential of an individual is much more broad term compared to the education fund, because it combines both quantitative and qualitative characteristics. It has been determined that the individual educational potential represents a totality of knowledge, skills, habits of an individual, which were acquired in the process of the cognitive and educational activities, practical experience, which define its humanitarian characteristics, the value-motivational and creative capacities, social intelligence, and cause a direct impact on the labor productivity, finding its expression in the level of income. Prospects for further research in this direction will be development of the scientific-methodical foundations for evaluation of the educational potential, identifying the current trends and laws of its development.

Ключевые слова: образовательный потенциал, интеллектуальный капитал, человеческий капитал, человеческий фактор.

Keywords: educational potential, intellectual capital, human capital, human factor.

Библ.: 29.

Bibl.: 29.

Комарова Ольга Альбертовна – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры финансов и планирования, Кировоградский национальный технический университет (пр. Университетский, 8, Кропивницкий, 25006, Украина)

Komarova Olha A. – D. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of Finance and Planning, Kirovograd National Technical University (8 Universytetskyi Ave., Kropyvnytskyi, 25006, Ukraine)

E-mail: komarova-o.a@mail.ru

E-mail: komarova-o.a@mail.ru

В умовах становлення інформаційного суспільства, зростання економічної значущості освіти, загострення питань зайнятості населення підвищується роль освітнього потенціалу як чинника суспільного розвитку. Сьогодні освітній потенціал виступає запорукою соціально-економічного, інноваційного та культурного розвитку держави, гарантом її національної безпеки. Довгий час науковці ототожнювали освітній потенціал з фондом освіти і, таким чином, розглядали лише кількісні аспекти його розвитку та нагромадження. Проте в умовах інтелектуалізації праці підвищується значущість якісних характеристик людських ресурсів,

що обумовлено перетворенням людини в головну продуктивну силу, а знань та інформації – у фактор виробництва поряд із землею, працею та капіталом.

У сучасній економічній літературі більшість авторів зосереджують увагу на дослідженні окремих якісних характеристик освітнього потенціалу як головного чинника соціально-економічного розвитку в межах концепцій інтелектуального капіталу (Е. Брукінг, О. Бутнік-Сіверський, В. Гойло, А. Кузьмін, В. Хорос, Р. Цвилев та ін.), людського капіталу (Г. Беккер, О. Грішнова, Р. Дорнбуш, Р. Капелюшніков, С. Курганський, О. Носик, С. Фішер, Р. Шмалензі, Т. Шульц та ін.), людського фактора

(Л. Бляхман, М. Ковригин, В. Сидоров та ін.). Водночас сутність поняття освітнього потенціалу в сукупності його кількісних та якісних характеристик залишається недостатньо вивченою, що і зумовлює актуальність дослідження.

Метою статті є визначення сутності освітнього потенціалу на підставі виокремлення його кількісних та якісних характеристик через діалектичне поєднання фонду освіти як кількісного виразу освітнього потенціалу та неречових елементів освітнього потенціалу, виявлених на підставі його розгляду в *інформаційному аспекті* – через проекцію інтелектуального та соціального капіталів, в *економічному аспекті* – через проекцію людського капіталу, в *особистісному аспекті* – через проекцію людського фактора. Кожна проекція сприяє з'ясуванню внутрішньої сутності освітнього потенціалу, його субстанціонального складу.

Огляд соціально-економічних досліджень, присвячених освітньому потенціалу в різних науково-практичних і прикладних аспектах показав, що за радянських часів його ототожнювали з фондом освіти. Так, В. А. Жамін, С. Л. Костянян, В. К. Розов, С. Н. Усанов та інші розглядають освітній потенціал як елемент національного духовного багатства, яке включає: по-перше, загальну суму знань та умінь суспільства, тобто сукупність досвіду та науки, а також необхідні для їх використання теоретичні та практичні знання; по-друге, сукупність духовно-культурних, естетичних і літературних цінностей та здібностей, що є в розпорядженні суспільства. Духовне національне багатство, а відповідно й освітній потенціал, створюються через духовне виробництво. На думку зазначених дослідників, освітній потенціал може бути вираженим як у натуральній формі як кількість людино-років освіти, нагромадженої всіма зайнятими в народному господарстві, так і у вартісній формі – як загальні народногосподарські витрати на навчання робочої сили (фонд освіти) [25, с. 50–53]. Д. Б. Ескеров визначає освітній потенціал як кількісний показник, який відображає освітній рівень кадрів і зміни в складності та якості праці [26, с. 62]. На думку В. І. Марцинкевича та І. В. Соболевої, освітній потенціал – основоположний компонент нематеріального нагромадження. Його параметри зумовлюють результати та можливості розвитку інтелектуального потенціалу держави. Відзначаючи існування натуральної та вартісної форм освітнього потенціалу, зазначені дослідники наголошують, що фонд освіти – вартісна оцінка не тільки нагромаджених робочою силою знань, але й навичок і досвіду [19, с. 173]. Отже, незважаючи на відмінності теоретичних аспектів вивчення освітнього потенціалу, зазначені автори дають йому звужену характеристику за рахунок віднесення нагромаджених людино-років освіти чи витрат на навчання робочої сили тільки на зайняте в галузях економіки населення та розглядаючи лише як кількісний показник.

Визначення субстанціональної сутності освітнього потенціалу вимагає його переосмислення через проекції інтелектуального, людського та соціального капіталів, людського фактора та людського потенціалу.

Дослідники інтелектуального капіталу наголошують, що завдяки інформації будь-які умови виробництва можуть набувати властивостей капіталу. Це пов'язано з тим, що, як стверджує Р. Цвилев, «осевим принципом» економічної еволюції є інформація. З часом вона набуває визначного характеру в економічному процесі та перетворюється, по суті, в головний капітал. При цьому капітал, якщо мати на увазі його речову природу, являє собою уречевлену інформацію, а капітал у грошовій формі – нагромаджену інформацію про його речову форму. Праця набуває економічного сенсу лише тоді, коли її суб'єкт – робоча сила – є носієм інформації (кваліфікована праця) або ж переносником інформації у випадку простої некваліфікованої праці [24, с. 13].

Дійсно, саме завдяки високому освітньому та професійно-кваліфікаційному рівню індивіда забезпечується найвища його віддача в процесі праці, тобто коефіцієнт корисної дії, та створюється додатковий продукт. Отже, людина, що є носієм освітнього потенціалу, водночас є носієм і власником інтелектуального капіталу.

Розглядаючи інтелектуальний капітал, в основі якого лежить володіння інформацією, нагромадженою в процесі освітньої діяльності, доцільно підкреслити, що в постіндустріальну епоху він охоплює всю матеріальну та фінансову структуру економіки. Більше того, завдяки ньому модифікується сучасний розклад суспільних сил за рахунок перетворення суб'єктів інтелектуального капіталу в перманентних творців економічного прогресу. В умовах прискореної інтелектуалізації праці відбувається переорієнтація виробництва з речової форми, заснованої на фізичній праці, на наукоємні технології.

Сучасні автори наголошують увагу на тому, що інтелектуальний капітал поступово перетворюється на найцінніший ресурс виробництва, забезпечуючи капіталізацію суб'єктів господарювання, становлення і розвиток креативних, або, як їх ще називають, «інтелігентних підприємств» [22, с. 85–87].

Поява теорії інтелектуального капіталу пов'язана, насамперед, з переходом від техногенного до антропо-техногенного типу виробництва, при якому провідним засобом забезпечення ефективної діяльності останнього стають інтелектуальні здібності людини. Відбувається перетворення просто людини – виробника матеріальних і духовних благ на найважливіший фактор інформаційної економіки. Роль людини у виробничому процесі починає розглядатися з точки зору володіння нею інформаційними ресурсами, які є результатом пізнавальної й освітньої діяльності кожного індивіда та складають серцевину інтелектуального капіталу.

У науковій літературі відсутнє однозначне трактування поняття «інтелектуальний капітал». Так, А. С. Кузьмін та О. П. Рогожин виводять сутність інтелектуального капіталу на підставі попереднього аналізу інтелектуального потенціалу як підсумку всіх видів інформаційного, кадрового, технічно-інфраструктурного забезпечення наукової, освітянської та інженерної діяльності в країні. При цьому, згідно з їх поглядами, частка інтелектуального потенціалу, яка реально використовується для ви-

робництва знань, є інтелектуальним капіталом. Відповідно, якісний і кількісний склад кадрового забезпечення наукової, освітньої та інженерно-технологічної діяльності – кадровим інтелектуальним потенціалом [17, с. 33–37]. О. Бутнік-Сіверський до інтелектуального капіталу відносить продукт розумової, інтелектуальної праці, творчих зусиль [5, с. 20].

Коломіна О. Б. визначає інтелектуальний капітал як знання, навички та досвід конкретних людей, які використовуються з метою максимізації прибутку, та суму знань працівників компаній, які забезпечують їх конкурентоздатність [14, с. 210]. Проте інтелектуальний капітал не обмежується однією складовою у вигляді знань, умінь, навичок та досвіду. Останні виступають неодмінною умовою формування інших його складових. У цьому плані є досить плідною точка зору інших авторів. Так, Зьолко О. О. зазначає, що «інтелектуальний капітал – це сукупність інтелектуальних ресурсів людей, підприємств та організацій (знання, уміння і творчі обдарування індивідів, їхній освітньо-кваліфікаційний рівень, об'єкти інтелектуальної власності, машинні інтелектуальні засоби, організаційні структури), які є результатом попередньої творчої діяльності людини і яких використовують суб'єкти підприємництва для виконання поставлених цілей» [9, с. 17]. Кендюхов О. В., розглядаючи інтелектуальний капітал, підкреслює, що «це здатні створювати нову вартість інтелектуальні ресурси підприємства, представлені людським і машинним інтелектом, а також інтелектуальними продуктами, виробленими самостійно чи залученими з інших джерел (куплені, орендовані) як засоби створення нової вартості» [12, с. 16]. Е. Брукінг виокремлює в інтелектуальному капіталі підприємства чотири складові: ринкові активи; інтелектуальну власність; інфраструктурні активи; людські активи. Ринкові активи – це той потенціал, який забезпечується нематеріальними активами, пов'язаними з ринковими операціями (різні марочні назви товару, покупці з їх перевагами цим марочним назвам, повторюваність угод тощо). Інтелектуальна власність включає ноу-хау, торгові секрети, патенти та авторські права. Інфраструктурні активи – це ті технології, методи та процеси, які роблять роботу підприємства загалом можливою (наприклад, корпоративна культура, методи оцінки ризику, методи управління персоналом тощо). Людські активи – сукупність колективних знань співробітників підприємства, їх творчих здібностей, уміння вирішувати проблеми, лідерських якостей, підприємницьких та управлінських навичок, психометричних характеристик [4, с. 31–35]. Ми цілком поділяємо думку цих авторів стосовно того, що людина та її знання – найцінніший актив підприємства, першоджерело його успіху та конкурентоспроможності.

Освітній потенціал та інтелектуальний капітал, на наш погляд, мають однакову природу походження: обидва є результатом пізнавальної діяльності людини. Тому можна вважати, що якщо основою інтелектуального капіталу, як трактують його дослідники, є людський розум, то останній є основою й освітнього потенціалу. Вивчаючи природу людського

розуму, В. Гойло дійшов висновку, згідно з яким він має притаманний тільки йому соціально-економічний зміст, який набувається як генетично, так і виробляється протягом всієї життєдіяльності людини. Без наявності такого змісту людський розум був би нездатним виконувати свою найскладнішу суспільну місію – досліджувати та пізнавати оточуючий світ, узагальнювати наші знання, зіставляти їх з практикою та дійсністю, виробляти практичні рекомендації, публікувати про це інформацію та в результаті вирішальним чином брати участь у переважанні природи та суспільства [6, с. 71].

Завдяки активній діяльності людського розуму створюється інтелект, який є свого роду похідним від пізнавальної діяльності людини, а отже, є неречовою сутністю освітнього потенціалу та інтелектуального капіталу.

Ми згодні з Романовою І. А., яка, узагальнюючи теоретичні підходи до визначення сутності поняття інтелекту, дійшла висновку, згідно з яким інтелект проявляється як загальна здатність розумових процесів адаптуватися до рішення різних завдань, пропонованих людині навколишнім середовищем, що має значний вплив на успішність її професійної діяльності. При цьому складовими інтелекту є: мислення в різних аспектах його прояву; розумові здатності людини; здатність ставити й вирішувати нові завдання; загальна поінформованість, рівень навченості; система пізнавальних процесів (у широкому змісті); адаптивна система, що забезпечує ефективність взаємодії із середовищем [21, с. 158]. В умовах інноваційної економіки саме інтелект перетворює працю в новий якісний стан: при створенні продукту першочергове значення набувають такі чинники виробництва, як знання та володіння інформацією.

Інтелект – це відносно стійка, цілеспрямована структура формування й розвитку розумових здібностей індивіда, його моральної позиції та активності в діяльності, спілкуванні, поведінці на базі знань, умінь і навичок. Інтелект ототожнюється з першим (чуттєвим) і другим (логічним) ступенем пізнавальної діяльності (1 – сприйняття, увага, пам'ять; 2 – мислення, мовлення, увага). Розвиток інтелекту забезпечується сукупністю розумових операцій: спостережливості, узагальнення, порівняння тощо. Саме ці розумові операції формують такі неречові компоненти інтелекту, як початкові судження, уявлення, поняття, позиції, концепції, теорії, вчення. Наведена послідовність компонентів інтелекту відображає поступове зростання складності їх змісту та важливості функціональних ролей в інтелектуальному виробництві, а також відповідає об'єктивному генезису становлення розуму кожної людини зі дня її появи на світ і принципам відомої теорії пізнання природи та суспільства [7, с. 139]. Поява та розвиток найвищих ієрархічних компонентів інтелекту, тобто концепцій, теорій та вчень є проявом освітнього потенціалу людини (групи людей), якій він належить. Адже тільки високоосвічена людина здатна, *по-перше*, узагальнити емпіричні поняття й позиції та сформулювати відповідні істинні підходи до певних предметів, явищ або процесів, тобто розробити концепцію; *по-друге*, – створити систему узагальненого достовірного знання про той чи інший фраг-

мент дійсності, тобто – теорію; *по-третє*, – розробити рекомендації, що можуть бути практично реалізовані стосовно дослідження будь-якого об'єкта, тобто – вчення. Отже, освіта є основою перетворення інформації суб'єктивного характеру в справжнє знання, які стають інформаційними ресурсами людини.

Пізнавальна та освітня діяльність, під впливом яких відбувається формування інтелекту, обумовлюють також й інші його неречові компоненти, що характеризують освітній потенціал та інтелектуальний капітал, – це моральні, етичні, естетичні та особистісні властивості людини.

На сучасному етапі розвитку інформаційної економіки особистісні властивості інтелектуального капіталу набувають особливої актуальності у зв'язку з необхідністю постійного налагодження й здійснення прямих і зворотних потоків інформації. На базі особистісних якостей формується соціальний інтелект – глобальна здатність людини забезпечити готовність і реалізацію соціальної взаємодії (спілкування) та спільної діяльності до розробки, прийняття, реалізації управлінських рішень і досягнення при цьому в поведінці гармонії з собою та навколишнім середовищем.

Соціальний інтелект, будучи неречовим компонентом інтелектуального капіталу та освітнього потенціалу, виступає основою формування соціального капіталу. Основоположниками теорії соціального капіталу є П. Бурдье, Р. Путнам і Дж. Коулман. На думку П. Бурдье, соціальний капітал – це «ресурси, засновані на родинних відносинах і відносинах в групі членства» [28, р. 241]. Дж. Коулман розуміє під соціальним капіталом велику кількість сутностей, які виявляються через дві основні характеристики: всі вони містять в собі той або інший аспект соціальної структури та посилюють певні дії людей, що знаходяться в цій структурі; він наголошує на необхідності розгляду соціального капіталу з позицій взаємної довіри та взаємодопомоги [16, с. 124–127]. На доцільності розгляду соціального капіталу з позицій наявності довіри між членами суспільства, відкритості та готовності до колективної співпраці акцентують увагу й Л. А. Беляєва та О. М. Собко [2, с. 63; 22, с. 119–120.]

Соціальний капітал як сукупність суспільних відносин, що виникають у колективі (групі людей) сприяє мінімізації витрат у масштабах всієї економіки. Це досягається ефектом привласнення результатів поділу праці як основної форм прояву соціального інтелекту. Соціальний інтелект відображає потенційні можливості економічного розвитку держави через розвиток соціальних зв'язків.

В умовах становлення інформаційного суспільства освітній потенціал виступає джерелом прискореного нагромадження соціального капіталу, оскільки інформатизація стає вирішальним чинником розвитку соціальної структури суспільства. Це виявляється, *по-перше*, у посиленні впливу інформаційних технологій на розширення комунікативних можливостей, *по-друге*, у спрощенні створення географічно розподілених соціальних груп. Таким чином, неодмінною умовою формування та нагромадження соціального капіталу є суттєве покращення якісних характеристик освітнього потенціалу, та, від-

повідно, збільшення людського капіталу, адже включення індивідів у сучасні комунікаційні зв'язки є можливим тільки за умови високого рівня їх інформаційної культури та комп'ютерної грамотності. Соціальний капітал, що формується сьогодні, в умовах розвитку сітьової форми організації, сприяє підвищенню ефективності внутрішньорганізаційної та міжорганізаційної взаємодії на підставі максимального використання освітнього потенціалу працюючих за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Розширення технічних можливостей налагодження комунікаційних зв'язків дозволяє максимально використовувати знання, уміння та навички співробітників та посилювати на цій основі конкурентні переваги як окремих організацій, так і держави.

У зв'язку з визначальною роллю освіти у формуванні інтелектуального та соціального капіталів можна стверджувати, що освітній потенціал – запорука наявності, нагромадження й розвитку останніх. Крім того, єдність природи інтелектуального й соціального капіталів та освітнього потенціалу дозволяє стверджувати, що неречові компоненти інтелектуального й соціального капіталів тотожні неречовим компонентам освітнього потенціалу. Але у зв'язку з тим, що інтелектуальний капітал поряд з неречовими компонентами включає результати інтелектуальної діяльності, він є ширшим за освітній потенціал і включає його як провідну свою складову.

Таким чином, проекція інтелектуального капіталу дозволяє зробити висновок, згідно з яким основою формування освітнього потенціалу є людський розум, який завдяки своїй здатності до чуттєвої та логічної пізнавальної діяльності відтворює такі неречові компоненти інтелекту, як судження, уявлення, поняття, позиції, концепції, теорії, вчення. Перетворення неречових компонентів інтелекту в знання, як головний інформаційний ресурс, відбувається в ході освітньої діяльності людини. Саме освітній потенціал людини у вигляді знань визначає її соціальний інтелект і, відповідно, можливості нагромадження соціального капіталу та є неодмінною умовою створення та розвитку таких складових інтелектуального капіталу, як інтелектуальна власність, ринкові та інфраструктурні активи.

Знання, сформовані загальноосвітньою та професійною підготовкою, є основою існування не тільки інтелектуального капіталу, але й людського капіталу, людського фактора та людського потенціалу. Це пояснюється тим, що знання – ключовий ресурс економіки, особистісного, ціннісно-мотиваційного та духовного потенціалів людини. Отже, знання – чинник, що об'єднує, створює єдину основу, інтегрує інтелектуальний капітал, людський капітал, людський фактор і людський потенціал.

Якщо теорія інтелектуального капіталу полягає у визнанні освітнього потенціалу як продукту пізнавальної та освітньої діяльності людини, то теорія людського капіталу визнає економічну доцільність капіталовкладень в освіту. Виникнення теорії людського капіталу обумовлено появою в 60-х роках ХХ ст. нової фундаментальної категорії «людського багатства». Робоча сила поступово перестає виконувати роль фактора, що лише «обслуговує» економічне зростання. Зі зміною ролі лю-

дини у виробництві першорядного значення набувають її позаекономічні характеристики – освітній та культурний рівень, здоров'я, які формують якість робочої сили, перетворюючи її в реальний капітал, нову форму суспільного багатства.

В економічній літературі під людським капіталом розуміється міра втіленої в людині здатності приносити дохід. Так, Т. Шульц розглядає людський капітал з позицій нагромадження в державі витрат на відтворення робочої сили незалежно від джерела їх покриття. Результатами таких інвестицій є нагромадження здібностей людей до праці, їх творча діяльність у суспільстві, підтримка самого життя людей, здоров'я тощо. Т. Шульц підкреслює, що людський капітал має необхідні ознаки продуктивного характеру, а також властивості нагромаджуватися та відтворюватися на оновленій основі [29, с. 15].

Носик О. М. визначає людський капітал як інтегративну цілісність його базових (капітал здоров'я, освітній, професійного навчання, інформаційний, культурний, капітали мобільності та родинного виховання) і похідних (інтелектуальний, трудовий, організаційно-підприємницький, соціальний капітали людини) форм, відтворення яких здійснюється на основі прямих і інституційно-соціальних інвестицій у людину [20, с. 155].

Корицький А. В. підкреслює, що «людський капітал – «найвидніша» частка інтелектуального капіталу – знання, практичні навички, творчі та розумові здібності людей, їх моральні та етичні цінності, культура праці» [15, с. 89].

У трактуванні Р. І. Капелюшнікова людський капітал – «запас знань, здібностей і мотивацій, що є у кожного, які складають капітал, оскільки формування їх потребує відволікання коштів за рахунок поточного споживання, але при цьому вони стають джерелом підвищення продуктивності праці та заробітків у майбутньому» [11, с. 25]. Даний автор справедливо підкреслює, що основними видами вкладень в людину є освіта, виробнича підготовка, охорона здоров'я, міграція, пошук інформації на ринку праці, народження та виховання дітей. При цьому освіта і підготовка на виробництві збільшують обсяги людського капіталу, охорона здоров'я продовжує термін його «служби», міграція та пошук інформації на ринку праці сприяють підвищенню цін за його послуги [10, с. 8].

Ми згодні з дослідниками, які, розглядаючи людський капітал, акцентують увагу на його провідній ролі в зростанні не тільки індивідуальних доходів працюючих, але й прибутків підприємства та економічного розвитку загалом. Так, С. А. Курганський зазначає, що людський капітал – «сформований в результаті інвестицій та нагромаджений індивідами запас знань, умінь, навичок та інших якостей, які при доцільному використанні генерують нову вартість та потік доходів» [18, с. 16].

Найбільш повне визначення людського капіталу надає О. А. Грішнова, яка на підставі ретельного гносеологічного аналізу поглядів розглядає його як «економічну категорію, яка характеризує сукупність сформованих і розвинутих унаслідок інвестицій продуктивних здібностей,

особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їхній власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці та завдяки цьому впливають на зростання доходів (заробітків) свого власника та національного доходу» [8, с. 16].

Не можна не погодитися з Р. І. Капелюшниковим та А. Л. Лукьянвою, які обґрунтовують позитивний вплив людського капіталу на добробут суспільства виходячи з таких трьох механізмів: а) підтримка запасу «старих», давно освоєних знань шляхом передачі їх з покоління в покоління; б) забезпечення більш швидкого доступу до раніше невідомих знань, які нещодавно з'явилися; в) активізація виробництва нових, ще не існуючих знань [11, с. 11].

Подібність людського капіталу та «звичайного» капіталу виявляється в тому, що обидва є благом тривалого користування, можуть застарівати задовго до свого фізичного зносу, вимагають витрат для підтримки та «ремонту». Водночас їх аналогія не носить абсолютного характеру, оскільки, на відміну від засобів виробництва або пакета акцій, людина не може бути предметом купівлі-продажу. Вартість людини як власника людського капіталу встановлюється через ставку заробітної плати, яка відображає ціну «оренди» людського капіталу.

Фундатори та послідовники теорії людського капіталу підкреслюють, що формування більш кваліфікованої та продуктивної робочої сили забезпечується освітою. Працівники з більш високим рівнем освіти мають у середньому і більш високі доходи. Такий кореляційний зв'язок підтверджується такими даними: у США, наприклад, працівники, які закінчили лише середню школу, заробляють в 1,5–2 рази менше, ніж їх однолітки, які мають диплом бакалавра, і майже утричі менше, ніж ті, хто має диплом доктора. Приблизно така ж пропорція в країнах Європи [15, с. 120].

Регулятором розподілу інвестицій між різними типами та рівнями освіти виступає норма віддачі інвестицій. Це пояснюється тим, що учні та їх батьки, приймаючи рішення про капіталовкладення в освіту, орієнтуються насамперед на їх раціональність на підставі співвідношення очікуваних вигід і витрат. Отже, їх поведінка аналогічна поведінці підприємців, які здійснюють інвестиції, наприклад, у закупку нового обладнання та порівнюють граничну норму віддачі від таких вкладень з нормою віддачі за альтернативними вкладеннями.

Розглядаючи високий рівень доходів працівника як похідний від його рівня освіти, ми погоджуємося з Р. Цвилевим, який зазначає, що високопрофесійний працівник як носій інформації високої вартості при інших рівних умовах має право претендувати на задоволення певної суми своїх потреб, які будуть відрізнятися, наприклад, від потреб некваліфікованого працівника. Мова йде не про якусь загальну тенденцію зростання потреб. «Піднесення потреб» викликано, насамперед, зростанням освітнього рівня працівників. Виходячи з цього Р. Цвилев робить висновок, що в умовах інформаційної економіки в основі вартості робочої сили лежить не вартість життєвих благ у сумі із загальною вартістю додаткових благ «піднесення потреб», а вартість

набутої працівником інформації (знань), яку не можна відокремити від суб'єкта, носія знань [24, с. 16]. Такий висновок, на наш погляд, відображає взаємозв'язок інтелектуального та людського капіталу: саме власники високого освітнього потенціалу, які «володіють» значними інформаційними ресурсами, одержують більш високі доходи порівняно з особами, які є носіями більш низького освітнього потенціалу.

Визнання економічної доцільності капіталовкладень в освіту наочно ілюструється такими даними. Дослідження, проведені ще в 60-х роках минулого століття в США показують, що реальна норма віддачі інвестицій в освіту дорівнювала більше 10%. Фактична норма віддачі вкладень в акції в США дорівнювала майже 6% на рік, а в облігації – майже 2% [23, с. 306]. У зв'язку з цим провідні країни світу приділяють велику увагу нарощуванню людського капіталу. Так, якщо на початок ХХ ст. у найбільш розвинутих країнах основні фонди (або матеріально-речовий капітал) за вартістю більше ніж удвічі перевищували розміри нагромаджених інвестицій в людину, то нині співвідношення зазначених компонентів сукупного капіталу інше. На початку ХХІ ст. у провідних країнах Західної Європи 80% національного багатства зосереджено у формі людського капіталу – знань та кваліфікації і лише 20% – у формі фізичного капіталу [27, с. 146].

Освітня складова людського капіталу значною мірою детермінована такою його складовою, як здоров'я, оскільки, по-перше, можливості нагромадження та оновлення знань, умінь, навичок людини значною мірою визначаються станом його здоров'я; по-друге, реалізація освітньої складової людського капіталу в певній сфері професійної діяльності напряму залежить від психофізіологічних характеристик людини, адже сукупні здібності людини до праці, до економічної діяльності визначаються поряд із запасом знань, навичок, мотивацій запасом здоров'я. Крім того, можливості зниження ступеня фізичного та морального зносу людського капіталу визначаються інвестиціями як в освіту людей, так і в охорону їх здоров'я. При цьому інвестиції в охорону здоров'я значно збільшують «вільний від хвороб час» і, таким чином, підвищують норму віддачі інвестицій як в освіту, так і в охорону здоров'я. Отже, освіта та охорона здоров'я, будучи галузями, що зміцнюють якісні характеристики людини, створюють економічні ресурси тривалого користування: якщо освіта забезпечує здатність людини до складної, кваліфікованої та якісної праці, то охорона здоров'я подовжує термін використання нагромадженого індивідом потенціалу та сприяє зростанню інтенсивності його використання як у професійній діяльності, так і у повсякденному житті.

Таким чином, проекція людського капіталу відображає економічну ефективність вкладень у розвиток освітнього потенціалу: знання, уміння, навички людини – важливе джерело додаткової вартості, тобто капітал. При цьому витрати на формування і розвиток освітнього потенціалу слід розглядати як інвестиції – людина витрачає певні кошти в короткостроковому періоді з метою одержання в майбутньому відповідних доходів.

В умовах сучасної економіки людина як носій комплексу виробничих здібностей виступає не тільки найважливішим об'єктом соціально-економічних відносин, але й як активний елемент продуктивних сил суспільства, є головним творчим суб'єктом, через життєві інтереси й мотиви діяльності якого розвивається вся система суспільного відтворення. Ця обставина об'єктивно потребує в рамках аналізу теоретичних підходів до освітнього потенціалу розглянути його особистісні властивості, які забезпечують здатність людини до ефективної та доцільної творчої праці. Найбільш повно ці властивості одержали своє відображення в наукових працях 80-х – початку 90-х років ХХ ст., присвячених вивченню людського фактора.

Теорія людського фактора в деякому сенсі близька до теорії людського капіталу: поняття «людський фактор» передбачає розгляд усіх властивостей людини та всіх видів її діяльності в економічному вимірі. Однак, на відміну від теорії людського капіталу, в теорії людського фактора так і не були визначені інструменти й шляхи виміру його освітньої та інших складових.

Людський фактор являє собою систему зв'язків і взаємозалежностей, які виявляються в сукупності суспільних відносин (виробничих, соціальних, організаційно-економічних, управлінських) і відображаються в творчій діяльності людей на підставі досягнень науки і техніки, підвищення ефективності використання трудового потенціалу особистості [13, с. 7].

Учені-економісти виокремлюють у складі людського фактора соціальні, психологічні й біологічні властивості людини, які визначають її здатність до виконання трудових операцій певної складності та знаходять свій прояв у результатах трудової діяльності, а також гуманітарні характеристики: організованість, вищим проявом якої є самодисципліна; ініціативність і підприємливість, у тому числі поза межами посадових інструкцій; ставлення до праці як до найвищої соціальної цінності; професійна чесність і сумлінність [3, с. 5]. Крім того, набувають актуальності організованість, відповідальність, ретельність. Зазначені характеристики визначають наявність у людини творчого потенціалу – можливості і здатності до перетворювальної продуктивної діяльності, яка відрізняється неповторністю (за характером здійснення та результатом), оригінальністю та (в певному масштабі) унікальністю [1, с. 145].

Формування гуманітарних характеристик людини прямо пов'язане з її освітою. Недаремно дослідники «японського дива» наголошують, що воно криється в усвідомленні провідної ролі освіти. Японські підприємці зробили ставку на безперервне навчання, перепідготовку і підвищення кваліфікації всіх категорій працівників з метою максимального використання їх творчого потенціалу. У результаті з'явилася нова форма праці – висококваліфікованого працівника, який здатний до нестандартного мислення, має високу внутрішню мотивацію до винахідницької та раціоналізаторської діяльності.

Таким чином, освіта сприяє формуванню гуманітарних характеристик людини, які, на наш погляд, є невід'ємною складовою не тільки людського фактора, але й освітнього потенціалу та, відповідно, інтелектуаль-

ного, людського та соціального капіталів. Це твердження можна обґрунтувати через нормативно-ціннісний аспект (цінності, орієнтири, норми поведінки, життєві принципи, цілі, ідеали), який забезпечується діяльністю всіх освітніх ланок і визначає буття освітнього потенціалу. Саме система цінностей, що прищеплюються в процесі навчання, є запорукою орієнтації індивіда на високі моральні якості й відповідний рівень особистісного та освітнього потенціалів. Адже, *по-перше*, цінності – це образ життя, ланка, яка сприяє взаємодії та поєднанню індивіда і суспільства; *по-друге*, цінності є світоглядними (соціальними, економічними, політичними, моральними тощо) позиціями індивіда і тому є базою для вибору цілей (у тому числі й виробничих) і засобів їх досягнення, а також мотивів, згідно з якими відбувається орієнтація на певні умови та результати діяльності; *по-третє*, сукупність цінностей індивіда виступає цілісною, системоутворюючою основою зовнішнього та внутрішнього (духовного) життя людини. Отже, особистісний та освітній потенціал індивіда розвивається під прямим впливом його ціннісних орієнтацій. Останні доцільно виокремити в самостійний блок освітнього потенціалу – ціннісно-мотиваційний потенціал.

ВИСНОВКИ

Таким чином, освітній потенціал – інтегральне поняття, яке відображає:

- ✦ *проекцію інтелектуального капіталу* – через наявність у індивіда інтелекту, стрижнем якого є людський розум, що виробляється генетично та протягом всієї життєдіяльності людини; основними компонентами інтелекту як неречової сутності освітнього потенціалу є початкові судження, уявлення, поняття, позиції, теорії та вчення, які перетворюються в знання в процесі освітньої діяльності та визначають внутрішні інформаційні ресурси конкретної особи;
- ✦ *проекцію соціального капіталу* – через наявність у індивіда соціального інтелекту, що визначає їх здатність та готовність до реалізації соціальної взаємодії;
- ✦ *проекцію людського капіталу* – через віддачу капіталовкладень в освіту: на особистісному рівні – у вигляді заробітної плати, вищої за оплату праці некваліфікованої робочої сили; на мікрорівні (підприємство) – у зростанні прибутків; на макрорівні (держава) – у примноженні національного багатства;
- ✦ *проекцію людського фактора* – через сукупність особистісно-гуманітарних якостей індивіду (відповідальність, ініціативність, здатність до творчої праці тощо), які є результатом навчання в різноманітних ланках освітньої системи, завдяки виконанню останніми функцій формування ціннісних орієнтацій особистості.

Отже, освітній потенціал є набагато ширшим поняттям порівняно з фондом освіти. *Освітній потенціал* – не просто сукупність суспільних витрат на загальноосвітню та професійну підготовку робочої сили, а єд-

ність її кількісних (число років навчання або загальна вартість навчання у всіх ланках освітньої системи) та якісних характеристик, які визначають потенційні можливості індивіда до ефективної праці та життєдіяльності. *Індивідуальний освітній потенціал* – сукупність знань, умінь, навичок окремої людини, здобутих нею в процесі пізнавальної та освітньої діяльності, практичного досвіду, які визначають її гуманітарні характеристики, ціннісно-мотиваційний та творчий потенціал, соціальний інтелект і спричиняють прямий вплив на продуктивність її праці, що знаходить свій прояв у розмірі доходів.

Треба відзначити, що освітній потенціал як основа формування інтелектуального, соціального та людського капіталів, людського фактора та людського потенціалу в сучасному суспільстві має неоднозначний характер і не зводиться до свого персоніфікованого прояву. Тільки сукупний освітній потенціал (колективу підприємства, галузі, регіону, держави) є продуктивною силою, здатною забезпечити кількісні та якісні зрушення в соціально-економічному, духовному та політичному розвитку. Тому освітній потенціал, у кінцевому підсумку, є інтегральною характеристикою сукупності здібностей до складної та якісної праці, яка визначає можливості спільності індивідуальних освітніх потенціалів примножувати національне багатство.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розробка науково-методичних засад оцінки освітнього потенціалу та виявлення сучасних тенденцій і закономірностей його розвитку. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Барамыков Е. П., Лойко Н. К., Шевченко Л. С.** Творческая активность трудящихся и закономерности ее развития. Киев: Вища шк., 1989. 159 с.
2. **Беляева Л. А.** Культурный и социальный капитал и напряженность социального пространства. *Общественные науки и современность*. 2013. № 5. С. 51–64.
3. **Бляхман Л. С., Сидоров В. А.** Качество работы: роль человеческого фактора. М.: Экономика, 1990. 191 с.
4. **Бруккинг Э.** Интеллектуальный капитал/пер. с англ. под ред. Л. Н. Ковалик. СПб.: Питер, 2001. 288 с.
5. **Бутнік-Сіверський О.** Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект. *Інтелектуальний капітал*. 2002. № 1. С. 16–27.
6. **Гойло В.** Интеллектуальный капитал. *МЭиМО*. 1998. № 11. С. 68–77.
7. **Гойло В.** Политическая экономия интеллектуального труда. *МЭиМО*. 1994. № 1. С. 137–144.
8. **Гришнова О. А.** Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки: монографія. Київ: Знання, 2001. 254 с.
9. **Зьолко О. О.** Сутність інтелектуального капіталу: підходи до визначення. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2013. № 53. С. 11–17.
10. **Капелюшников Р. И.** Сколько стоит человеческий капитал России?: препринт WP3/2012/06. М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. 76 с.
11. **Капелюшников Р. И., Лукьянова А. Л.** Трансформация человеческого капитала в российском обществе (на базе «Российского мониторинга экономического положения и здоровья населения»). М.: Фонд «Либеральная миссия», 2010. 196 с.

- 12. Кендюхов О. В.** Інтелектуальний капітал підприємства: гносеологія економічної категорії. *Вісник Донецького університету економіки та права*. 2011. № 2. С. 12–16.
- 13. Ковригин М. А.** Обновление рабочих кадров. М.: Мысль, 1989. 222 с.
- 14. Коломина О. Б.** Подходы к определению интеллектуального капитала и его сущность. *Економіка: реалії часу*. 2014. № 6. С. 206–210.
- 15. Корицкий А. В.** Человеческий капитал как фактор экономического роста регионов России: монография. Новосибирск: Сибирский университет потребительской кооперации, 2010. 368 с.
- 16. Коулман Дж.** Капитал социальный и человеческий. *Общественные науки и современность*. 2001. № 3. С. 122–138.
- 17. Кузьмин А., Рогожин А.** Проблемы противодействия процессам деградации интеллектуального потенциала в Украине: некоторые подходы к уточнению понятийного аппарата исследования. *Персонал*. 2002. № 3. С. 33–37.
- 18. Курганский С. А.** Структура человеческого капитала и его оценка на макроуровне. *Известия ИГЭА*. 2011. № 6. С. 15–22.
- 19. Марцинкевич В. И., Соболева И. В.** Экономика человека: учеб. пособ. М.: Аспект-Пресс, 1995. 286 с.
- 20. Носик О. М.** Форми людського капіталу: головні підходи до визначення. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 3 (18). С. 149–158.
- 21. Романова І. А.** Генеза сутності поняття «Інтелект». *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2012. № 36. С. 152–158.
- 22. Собко О. М.** Інтелектуальний капітал підприємства: концептуалізація – функціонування – розвиток: монографія. Тернопіль: Крок, 2014. 360 с.
- 23. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р.** Экономика/пер. с англ. со 2-го изд. М.: Дело ЛТД, 1993. 864 с.
- 24. Цвылев Р.** Метаморфозы индустриальной экономики: проблемы экономических измерений. *МЭиМО*. 2001. № 2. С. 11–19.
- 25. Жамин В. А., Костянян С. Л., Розов В. К., Усанов В. Н.** Экономика народного образования: учеб. для студ. пед. вузов. 2-е изд. М.: Просвещение, 1986. 336 с.
- 26. Эскеров Д. Б.** Региональные аспекты воспроизводства трудовых ресурсов. М.: Наука, 1990. 144 с.
- 27. Юрьев В. М., Касаева Т. В.** Императивы воспроизводства человеческого капитала в России. *Социально-экономические явления и процессы*. 2014. № 3 (061). С. 143–148.
- 28. Bourdieu P.** The Forms of Capital // *Handbook of Theory and Research for Sociology of Education*. New York: Greenwood, 1986. P. 241–258.
- 29. Shulth T.** Investment in Human Capital. N. Y.; London: OIRS, 1971. 453 p.
- REFERENCES**
- Baramykov, E. P., Loyko, N. K., and Shevchenko, L. S. *Tvorcheskaya aktivnost trudyashchikhsya i zakonmernosti ee razvitiya* [Creative activity of workers and patterns of development]. Kyiv: Vyshcha shkola, 1989.
- Beliayeva, L. A. "Kulturnyy i sotsialnyy kapital i napryazhenost sotsialnogo prostranstva" [Cultural and social capital and intensity of social space]. *Obshchestvennyye nauki i sovremennost*, no. 5 (2013): 51-64.
- Bliakhman, L. S., and Sidorov, V. A. *Kachestvo raboty: rol chelovecheskogo faktora* [Quality of work: the human factor]. Moscow: Ekonomika, 1990.
- Brinking, E. *Intellektualnyy kapital* [Intellectual capital]. St. Petersburg: Piter, 2001.
- Butnik-Siverskiy, O. "Intellektualnyi kapital: teoretichnyi aspekt" [Intellectual capital: theoretical aspect]. *Intellektualnyi kapital*, no. 1 (2002): 16-27.
- Bourdieu, P. "The Forms of Capital". In *Handbook of Theory and Research for Sociology of Education*. New York: Greenwood, 1986.
- Eskerov, D. B. *Regionalnyye aspekty vosproizvodstva trudovykh resursov* [Regional aspects of reproduction of labor resources]. Moscow: Nauka, 1990.
- Fisher, S., Dornbush, R., and Shmalenzi, R. *Ekonomika* [Economy]. Moscow: Delo LTD, 1993.
- Goylo, V. "Politicheskaya ekonomiya intellektualnogo truda" [The political economy of intellectual work]. *MEiMO*, no. 1 (1994): 137-144.
- Goylo, V. "Intellektualnyy kapital" [Intellectual capital]. *MEiMO*, no. 11 (1998): 68-77.
- Hrishnova, O. A. *Liudskiy kapital: formuvannia v systemi osvity i profesiinoy pidhotovky* [Human capital: formation in education and training]. Kyiv: Znannia; KOO, 2001.
- Kendiukhov, O. V. "Intellektualnyi kapital pidpriemstva: hnoseolohiia ekonomichnoy katehorii" [Intellectual capital of the enterprise: the epistemology of economic category]. *Visnyk Donetskoho universytetu ekonomiky ta prava*, no. 2 (2011): 12-16.
- Kovrigin, M. A. *Obnovleniye rabochikh kadrov* [Update workers]. Moscow: Mysl, 1989.
- Kolomina, O. B. "Podkhody opredeleniya intellektualnogo kapitala i ego sushchnost" [Approaches the definition of intellectual capital and its essence]. *Ekonomika: realii chasu*, no. 6 (2014): 206-210.
- Koritskiy, A. V. *Chelovecheskiy kapital kak faktor ekonomicheskogo rosta regionov Rossii* [Human capital as a factor of economic growth of Russian regions]. Novosibirsk: Sibirskiy universitet potrebitelskoy kooperatsii, 2010.
- Koulman, Dzh. "Kapital sotsialnyy i chelovecheskiy" [Capital of social and human]. *Obshchestvennyye nauki i sovremennost*, no. 3 (2001): 122-138.
- Kuzmin, A., and Rogozhin, A. "Problemy protivodeystviya protsessam degradatsii intellektualnogo potentsiala v Ukraine: nekotoryye podkhody k utochneniyu ponyatiynogo apparata issledovaniya" [Problems of counteraction to degradation of the intellectual potential in Ukraine: some approaches to clarification of the conceptual apparatus of the study]. *Personal*, no. 3 (2002): 33-37.
- Kurganskiy, S. A. "Struktura chelovecheskogo kapitala i ego otsenka na makrourovne" [The structure of human capital and its evaluation at the macro level]. *Izvestiya IGEA*. <http://cyberleninka.ru/article/n/struktura-chelovecheskogo-kapitala-i-ego-otsenka-na-makrourovne%20>
- Kapelyushnikov, R. I., and Lukyanova, A. L. *Transformatsiya chelovecheskogo kapitala v rossiyskom obshchestve (na baze «Rossiyskogo monitoringa ekonomicheskogo polozheniya i zdorovya naseleniya»)* [Transformation of human capital in Russian society (on the basis of "Russian monitoring of economic situation and population health")]. Moscow: Fond «Liberalnaya missiya», 2010.
- Kapelyushnikov, R. I. *Skolko stoit chelovecheskiy kapital Rossii?* [How much is the human capital of Russia?]. Moscow: ID Vysshey shkoly ekonomiki, 2012.
- Martsinkevich, V. I., and Soboleva, I. V. *Ekonomika cheloveka* [The economy of human]. Moscow: Aspekt Press, 1995.
- Nosyk, O. M. "Formy liudskoho kapitalu: holovni pidkhody do vyznachennia" [Forms of human capital: the main approaches to the definition of]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho"*, no. 3 (18) (2014): 149-158.
- Romanova, I. A. "Geneza sutnosti poniattia "intelekt"" [The Genesis of the notion "intellect"]. *Problemy inzhenerno-pedahogichnoi osvity*. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2012_36_29

Sobko, O. M. *Intelektualnyi kapital pidpriemstva: kontseptualizatsiia – funktsionuvannia – rozvytok* [Intellectual capital of organization: conceptualization – operation – development]. Ternopil: Krok, 2014.

Shulth, T. *Investment in Human Capital*. New York; London: OIRS, 1971.

Tsvylev, R. "Metamorfozy industrialnoy ekonomiki: problemy ekonomicheskikh izmereniy" [Metamorphosis of an industrial economy: problems of economic measurement]. *MeiMO*, no. 2 (2001): 11-19.

Yurev, V. M., and Kasayeva, T. V. "Imperativy vosproizvodstva chelovecheskogo kapitala v Rossii" [The imperatives of the reproduction of human capital in Russia]. *Sotsialno-ekonomicheskiiye yavleniya i protsessy*, no. 3 (061) (2014): 143-148.

Zyolko, O. O. "Sutnist intelektualnoho kapitalu: pidkhody do vyznachennia" [The essence of intellectual capital: approaches to the definition of]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*, no. 53 (2013): 11-17.

Zhamin, V. A. *Ekonomika narodnogo obrazovaniya* [Economics of public education]. Moscow: Prosveshcheniye, 1986.

УДК 330.5; 338.1

ДИНАМІКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

© 2017 РЯБОКІНЬ Т. В.

УДК 330.5; 338.1

Рябокін Т. В. Динаміка фінансово-економічних результатів функціонування корпоративної системи національного господарства

Метою статті є аналіз динаміки фінансово-економічних результатів функціонування національної корпоративної системи, виявлення тенденцій її розвитку. Виділення корпоративної системи як структурованого об'єкта та її дослідження сприятиме осмисленню динамічних властивостей як самої корпоративної системи, її суб'єктів, так і економіки в цілому. Проведено аналіз динаміки фінансово-економічних результатів функціонування корпоративної системи національного господарства. Проаналізовано національні рахунки України за 2008–2015 рр., зокрема секторів нефінансових та фінансових корпорацій як основних підсистем корпоративної системи. Висвітлено тенденції випуску товарів і послуг, проміжного споживання, валової доданої вартості, чистої доданої вартості, доходів, заощадження, чистого кредитування (+), чистого запозичення (–). Перспективні дослідження мають стосуватися більш глибокого аналізу показників діяльності окремих корпорацій, корпоративних структур, які входять до складу ядра корпоративної системи, у тому числі фінансового ядра, а також ефективності державного управління національним господарством.

Ключові слова: корпорації, корпоративні структури, корпоративна система, сектор нефінансових корпорацій, сектор фінансових корпорацій.

Рис.: 5. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 16.

Рябокін Тарас Васильович – старший викладач кафедри економічної теорії, Університет державної фіскальної служби України (вул. Університетська, 31, Ірпін, Київська область, 08201, Україна)

E-mail: tariq6582@gmail.com

УДК 330.5; 338.1

Рябокін Т. В. Динамика финансово-экономических результатов функционирования корпоративной системы национального хозяйства

Целью статьи является анализ динамики финансово-экономических результатов функционирования национальной корпоративной системы, выявление тенденций ее развития. Выделение корпоративной системы как структурированного объекта и её исследование будет способствовать пониманию динамических свойств как самой корпоративной системы, ее субъектов, так и экономики в целом. Осуществлен анализ динамики финансово-экономических результатов функционирования корпоративной системы национального хозяйства. Проанализированы национальные счета Украины за 2008–2015 гг., в частности секторов нефинансовых и финансовых корпораций, как основных подсистем корпоративной системы. Освещены тенденции выпуска товаров и услуг, промежуточного потребления, валовой добавленной стоимости, чистой добавленной стоимости, доходов, сбережения, чистого кредитования (+), чистого заимствования (–). Перспективные исследования должны касаться более глубокого анализа показателей деятельности отдельных корпораций, корпоративных структур, входящих в состав ядра корпоративной системы, в том числе финансового ядра, а также эффективности государственного управления национальным хозяйством.

Ключевые слова: корпорации, корпоративные структуры, корпоративная система, сектор нефинансовых корпораций, сектор финансовых корпораций.

Рис.: 5. **Табл.:** 3. **Библ.:** 16.

Рябокін Тарас Васильович – старший преподаватель кафедры экономической теории, Университет государственной фискальной службы Украины (ул. Университетская, 31, Ирпень, Киевская область, 08201, Украина)

E-mail: tariq6582@gmail.com

UDC 330.5; 338.1

Riabokin T. V. The Dynamics of the Economic-Financial Performance of the Corporate System of National Economy

The article is aimed at analyzing the dynamics of the economic-financial performance of the national corporate system, identifying trends in its development. An allocation of the corporate system as a structured object and its research will contribute to understanding of the dynamic properties of the corporate system itself, its actors, and the economy as a whole. An analysis of the dynamics of the economic-financial performance of the corporate system of national economy has been carried out. The national accounts of Ukraine for 2008-2015, in particular, in the sectors of both non-financial and financial corporations as the major subsystems of the corporate system, have been analyzed. Trends as to releasing goods and services, intermediate consumption, gross value added, and net value added, incomes, savings, net lending (+), and net borrowing (–), have been highlighted. Future researches should address a deeper analysis of the performance indicators of individual corporations, the corporate structures, constituting a part of the core corporate system, including the financial core, as well as efficiency of the State administration of national economy.

Keywords: corporations, corporate structures, corporate system, sector of non-financial corporations, sector of financial corporations.

Fig.: 5. **Tbl.:** 3. **Bibl.:** 16.

Riabokin Taras V. – Senior Lecturer of the Department of Economic Theory, The University of the State Fiscal Service of Ukraine (31 Universytetska Str., Irpin, Kyiv region, 08201, Ukraine)

E-mail: tariq6582@gmail.com